

RAPPORT

Ontwikkeling Sellingerbeetse, gemeente Westerwolde

Landschapsanalyse

Klant: Kremer Zand B.V.

Referentie: BH5938I&BRP005F02

Status: Definitief/02

Datum: 24 november 2021

HASKONINGDHV NEDERLAND B.V.

Euvelgunnerweg 25A
9723 CV Groningen
Industry & Buildings
Trade register number: 56515154

+31 88 348 53 00 **T**
reception.grq.eg@nl.rhdhv.com **E**
royalhaskoningdhv.com **W**

Titel document: Ontwikkeling Sellingerbeetse, gemeente Westerwolde

Ondertitel: Landschapsanalyse Sellingerbeetse
Referentie: BH5938I&BRP005F02
Status: 02/Definitief
Datum: 24 november 2021
Projectnaam: Ontwikkeling Sellingerbeetse; zandwinning
Projectnummer: BH5938
Auteur(s): Jaap Verheul

Opgesteld door: Jaap Verheul

Gecontroleerd door: Mark Rienks

Datum: 24 november 2021

Goedgekeurd door: Jaap Verheul

Datum: 24 november 2021

Classificatie

Projectgerelateerd

Behoudens andersluidende afspraken met de Opdrachtgever, mag niets uit dit document worden veeleenvoudigd of openbaar gemaakt of worden gebruikt voor een ander doel dan waarvoor het document is vervaardigd. HaskoningDHV Nederland B.V. aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid voor dit document, anders dan jegens de Opdrachtgever.

Let op: dit document bevat mogelijk persoonsgegevens van medewerkers van HaskoningDHV Nederland B.V.. Voordat publicatie plaatsvindt (of anderszins openbaarmaking), dient dit document te worden geanonimiseerd of dient toestemming te worden verkregen om dit document met persoonsgegevens te publiceren. Dit hoeft niet als wet- of regelgeving anonimiseren niet toestaat.

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Aanleiding en doelstelling	1
3	Werkwijze	1
4	Historische ontwikkelingen	2
4.1	Inleiding	2
4.2	Ontstaansgeschiedenis	3
4.3	Ontginning	5
4.4	Kamp De Beetse	5
4.5	Ruilverkavelingen	5
4.6	Zandwinning	11
4.7	Kwaliteiten	12
5	Beleidsanalyse	14
5.1	Rijksniveau: Archeologische verwachtingswaarde	14
5.2	Provinciaal niveau: Provinciaal Omgevingsvisie en -verordening	16
5.3	Gemeentelijk niveau : Omgevingsvisie Westerwolde	19
6	Te onderscheiden landschappen	20
7	Samenvatting en conclusies	22
8	Literatuur	23

Figuren

Figuur 1.	Luchtfoto met plangebied (bron: Esri).	2
Figuur 2.	Historische Kaart Drenthe, Opgenomen in de atlas van Blaeu getekend door Cornelis Pijnacker omstreeks 1634, met aan de rechterkant het Bourtangermoeras met de zandrug van Westerwolde, bron wikimedia commons.	3
Figuur 3.	Fragment Krayenhoffkaart 1809.	4
Figuur 4.	Topografische kaart ca. 1850	6
Figuur 5.	Topografische kaart ca. 1900	7
Figuur 6.	Topografische kaart ca. 1935	7
Figuur 7.	Topografische kaart ca. 1960	8
Figuur 8.	Topografische kaart ca. 1980	8

Figuur 9. Topografische kaart 1990.	9
Figuur 10. Topografische kaart ca. 2010	9
Figuur 11. Topografische kaart ca. 2020	10
Figuur 12. Landschapsstructuurkaart (bron ondergrond Kadaster)	13
Figuur 13. Archeologische verwachtingskaart	15
Figuur 14. Ondergrond voorgaande kaart.	15
Figuur 15. Landschapskaart uit de Omgevingsvisie	17
Figuur 16. Kaart uit de Omgevingsverordening	18

1 Inleiding

Kremer Zand B.V. (verder: Kremer) is gespecialiseerd in het winnen en klasseren van zand en grind uit open winning. Kremer exploiteert de zandwinning “De Beetse” te Sellingerbeetse aan de Beetserwijk 10 (gemeente Westerwolde, provincie Groningen). Kremer wil de bestaande plas met 25 hectare uitbreiden en in samenwerking met Staatsbosbeheer 10 hectare bos aanplanten. Tevens wil Kremer de klasseerinstallatie verplaatsen naar het Bedrijventerrein Zuid-Groningen te Ter Apelkanaal. Hiervoor zijn ook bijkomende werken nodig zoals de aanleg van een tijdelijk zanddepot, een leidingtracé en een transportweg.

Voor een dergelijke ontwikkeling moeten de effecten op het milieu worden bepaald. Dit gebeurt met het doorlopen van de m.e.r. procedure waarbij een milieueffectrapport (MER) wordt gemaakt. Kremer, als initiatiefnemer van deze activiteit die m.e.r.-plichtig is, moet dat voornemen schriftelijk aanmelden bij het bevoegd gezag. Deze stap is geregeld in artikel 7.16 van de Wet milieubeheer.

2 Aanleiding en doelstelling

In het kader van de genoemde procedure dienen ondermeer de effecten te worden bepaald op het landschap. Hiertoe is de voorliggende landschapsanalyse uitgevoerd.

De landschapsanalyse heeft tot doel de beschikbare informatie samen te vatten ten behoeve van een beoordeling van de effecten. In het kader van het MER wordt op basis hiervan een beoordeling uitgevoerd. Daarbij worden het zogenoemde nul alternatief (status quo; handhaving van de huidige situatie) en het voorkeursalternatief (de beoogde verandering) vergeleken.

Dit document biedt de basis voor de beoordeling van de effecten op het landschap. De genoemde beoordeling wordt dus in het MER uitgevoerd.

De aspecten ecologie/natuur en recreatie komen in het hoofdrapport van het MER aan de orde. Voorliggend rapport betreft uitsluitend het onderwerp ‘landschap’.

3 Werkwijze

In 2014 is door Royal HaskoningDHV in opdracht van Kremer Zand B.V. een gebiedsvisie opgesteld. Het rapport ‘Gebiedsvisie: De Zevenmeren van Westerwolde’ met kenmerk 9W7856--05_R20140625_Gebiedsvisie_f2.0 d.d. 25 juni 2014 bevatte een landschapsanalyse. De visie is echter niet meer actueel. De analyse is voor het voorliggende rapport als basis gebruikt, aangevuld en waar nodig geactualiseerd.

4 Historische ontwikkelingen

4.1 Inleiding

“In de twintigste eeuw is het aangezicht van onze gemeente drie keer ingrijpend veranderd” aldus Leontien Kompier, voormalig burgemeester van de toenmalige gemeente Vlagtwedde (opgegaan in de gemeente Westerwolde) in het voorwoord van ‘Lezen in het landschap’, door J.G. Abbes.

“Rond 1900 werd de ruggengraat gevormd door het middeleeuwse esdorpenlandschap, daarna kwam de storm van de grootschalige ontginningen, na de oorlog gevolgd door twee ruilverkavelingen en sinds de negentiger jaren zijn we bezig met de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur. Toch is de leesbaarheid van het landschap voor een groot deel intact gebleven. Dit is nu juist de bijzondere charme van onze gemeente: het fraaie landschap met daarin de vele cultuurhistorische elementen.” (Abbes, 2012).

Afbakening van het beschouwde gebied

Het gebied voor deze landschapsanalyse (zie afbeelding 1) ligt globaal tussen de Voorbeetseweg in het Westen en het beekdal van de Ruiten Aa in het Oosten. De noordzijde wordt begrensd door de Jipsingboertangerweg en de zuidzijde door de Beetsweg. Genoemde wegen en waterloop kunnen worden beschouwd als kader om het plangebied heen waarin het huidige projectgebied/ plangebied ligt.

Figuur 1. Luchtfoto met plangebied (bron: Esri).

4.2 Ontstaansgeschiedenis

Woeste gronden

Het plangebied is gelegen in het landschap van Westerwolde, een dekzandrug die van oudsher omgeven werd door het Bourtangermoeras. Dit moeras ontstond rond 5000 voor Chr. en bestond voor het grootste deel uit hoogveen. Het moeras had de vorm van een V. “De westelijke poot besloeg het oerstroombdal van de Hunze, werd in het westen begrensd door de Hondsrug en strekte zich in het noorden uit tot bij Groningen. De oostelijke poot lag in het stroomdal van de Eems. Het zuidpunt van het gebied lag bij Lingen. Tussen de beide poten lag Westerwolde”.

Figuur 2. Historische Kaart Drenthe, Opgenomen in de atlas van Blaeu getekend door Cornelis Pijnacker omstreeks 1634, met aan de rechterkant het Bourtangermoeras met de zandrug van Westerwolde, bron wikimedia commons.

Nat gebied: Sellingerveen (Zevenmeersveen)

Binnen het Sellingerveld was een deel geheel omgeven door de hoge zandruggen ('tangen'): Jipsingboertange in het noorden en Borgertange in het zuiden. In het afgesloten, lager gelegen tussengebied ontstond een nat gebied met veengaten en natuurlijke plassen en natte heide (bron: website Groningen in beeld). Dit veenmoeras heette het Sellingerveen of in moderne benaming Zevenmeersveen (StiBoKa, 1980) en was bereikbaar vanaf de hoge gelegen tange (zie navolgend kaartfragment).

Figuur 3. Fragment Krayenhoffkaart 1809.

In 1795 werd de Bataafsche Republiek uitgeroepen en een nieuwe administratieve indeling ontwikkeld (1798). De overheid had daarbij behoefte aan een kaart van het gehele gebied van de Republiek. De tot die tijd gebruikte gewestelijke kaarten sloten niet goed op elkaar aan. (Deze gewestelijke kaarten zijn te vinden in de Provinciale Rijksarchieven en in het Nationaal Archief in Den Haag). De opdracht voor een geheel nieuwe kaart werd gegeven aan Baron C.R.T. Krayenhoff (1758-1840). De kaart werd gebaseerd op een driehoeksmeting over het hele land. De opname en de gravure werden in de periode 1798-1822 uitgevoerd. Het eerste blad werd gedrukt in ± 1809; de laatste gewijzigde druk werd gemaakt in ± 1870. De kaart bestaat uit negen bladen (bladwijzer) op schaal 1:115.200¹.

Dat het een nat gebied was, is ook terug te vinden in oude veldnamen op bijvoorbeeld de historische kaart uit 1830, waarop de Middel Veenweg, later Veenweg naar Sellingen is afgebeeld. Verklaring voor de naam Zevenmeersveen kan gevonden worden in de aanwezigheid van een groot aantal verlande plassen of dobben. Deze dobben zijn op de bodemkaart nog goed herkenbaar. “Een aantal plassen en veentjes is niet door dekzand toegedekt en deze zijn nu als met veen gevulde depressies (dobben) in het landschap zichtbaar” (StiBoKa, 1980, blz. 39). De drogere delen van het Sellingerveeld waren van oudsher in gebruik voor het laten grazen van schapen, het verbouwen van boekweit en voor het houden van bijen (zie de historische kaart van rond 1906). De teelt van boekweit is een van de oudste vormen van bodemgebruik voor de vervening. Omstreeks 1770 werd de boekweit voor de eerste bewoners van het veen een belangrijke bron (StiBoKa, 1980). Boekweit is namelijk een gewas van de arme gronden, de zandgronden en de dalgronden van hoogveen. De bijen zijn een belangrijk onderdeel bij het verbouwen van boekweit omdat zij zorgen voor de bestuiving van de planten. In gunstige omstandigheden kon al honing aan het einde van de zomer gewonnen worden.

¹ Bron: <https://www.tudelft.nl/library/collecties/kaartenkamer/kaartencollectie/historische-kaarten/krayenhoffkaart-1798-1822>

4.3 Ontginning

“Omstreeks 1900 nam de boekweitteelt in Drenthe en Groningen geleidelijk af, totdat omstreeks 1925 een eind aan deze teelt was gekomen.” (StiBoKa, 1980, blz. 61) Reden hiervoor is dat vanaf 1900 de ontginning van de woeste gronden ter hand werd genomen. In 1938 werd het laatste ontginningsproject aangepakt. Dit betrof Sellingerbeetse met een oppervlak van in totaal 790 ha. (Historie Grunneger geschiedenis 1800-2000). Op de heidevelden van het Sellingerveld lag te weinig veen voor commerciële turfwinning. Toch werden ook deze heidevelden ontgonnen om als landbouwgrond geschikt te maken.

De heideontginning kwam enerzijds pas op gang na het gereedkomen van het Mussel-Aa-kanaal in 1917 en het handmatig graven van het ‘Zijkanaal naar de Sellinger Venen’ (later Beetserwijk) door het Sellingerveld tot vlak bij de Ruiten Aa, zie de historische kaart uit 1953. Met de aanleg van de watergangen kon het gebied gedraineerd worden en werd de aanvoer van grote hoeveelheden kunstmest mogelijk om de onvruchtbare velden te bemesten en de landbouwproducten (aardappelen) af te voeren. Anderzijds is de ontginning te danken geweest aan de inzet van goedkope arbeiders tijdens de crisisjaren die volgden. Bij wijze van werkverschaffing namen zij van de jaren twintig tot de jaren vijftig van de twintigste eeuw met de hand de heide op de schop en maakten er landbouwgrond van. Aan de noord en oostkant van het plangebied werden op de heidevelden, die minder geschikt voor landbouw waren, bossen aangeplant. (Tamis, 2007, website Sellingerbeetse historie).

4.4 Kamp De Beetse

Uit die tijd stamt ook Kamp De Beetse aan de Zevenmeersveenweg. De arbeiders voor de ontginningen kwamen van heide en verre en moesten in de buurt een onderkomen krijgen. Er werden barakken neergezet, onder meer in 1935 aan de Zevenmeersveenweg in het Sellingerveld. Na de Duitse inval bleef het kamp eerst de oorspronkelijke functie houden, totdat op last van de bezetter in 1942 plaats moest worden gemaakt voor ongeveer 500 Joden uit Amsterdam en andere steden. Dit waren Joden die op last van de bezetter waren ontslagen en te werk moesten worden gesteld. Kamp De Beetse kreeg daarmee de twijfelachtige eer het grootste Jodenkamp van Nederland te zijn geworden. Het liep dramatisch af: op 2 oktober van dat jaar werden alle Joodse mannen afgevoerd naar kamp Westerbork. Hier werden zij op transport gezet naar de Poolse vernietigingskampen (waaronder Auschwitz) waar zij bijna allemaal zijn vermoord. (Abbes, 2012, blz. 83)

Later in de oorlog leefden er ook dwangarbeiders die moesten helpen bij de oogst en gevluchte NSB-ers uit bevrijd gebied ten zuiden van de grote rivieren. Toen stonden er ook hekken en wachttorens. Onmiddellijk na de oorlog werd De Beetse een interneringskamp voor NSB-ers en SS-ers. Het kamp werd in 1948 gesloten en de barakken werden daarna -op één na- afgebroken. Deze barak heeft significante historische waarde.

4.5 Ruilverkavelingen

De grote ontginningen werden na de tweede wereldoorlog gevolgd door ruilverkavelingen in de jaren zestig en zeventig. Deze ruilverkavelingen van zowel de Heide- en ontginningslandschap als het essenlandschap zijn niet zo radicaal aangepakt als de eerste ruilverkavelingen in de jaren vijftig, schrijft Abbes onder de kop De Ruilverkavelingen (Abbes 2006). “Zo zijn in het ontginningslandschap nog enkele oude wegen gehandhaafd zoals de Tangeweg en de Beetsterweg” (Vroome de H, 1985, blz. 94).

Figuur 5. Topografische kaart ca. 1900

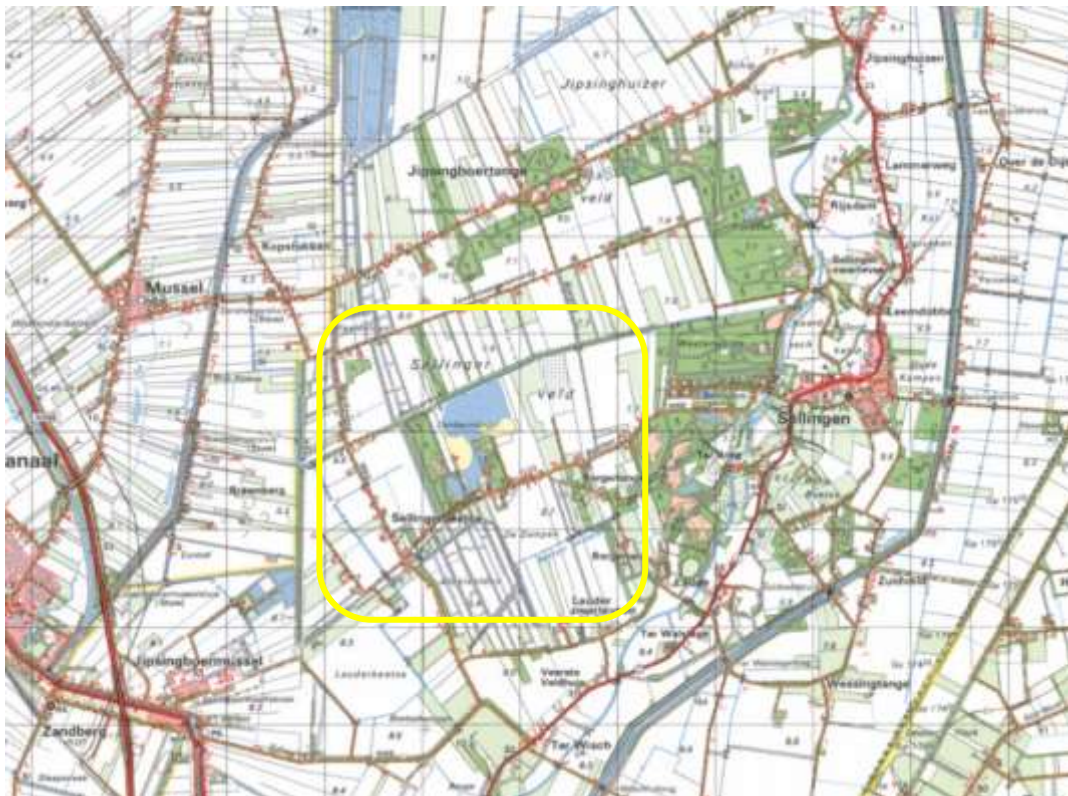
Figuur 6. Topografische kaart ca. 1935

Figuur 7. Topografische kaart ca. 1960

Figuur 8. Topografische kaart ca. 1980

Figuur 9. Topografische kaart 1990.

Figuur 10. Topografische kaart ca. 2010

Figuur 11. Topografische kaart ca. 2020

4.6 Zandwinning

Sinds de jaren dertig vindt in het gebied zandwinning plaats. Door deze lange periode is de zandwinning onderdeel van het karakter van het landschap geworden. De zuidelijke zandwinplas is al decennia in gebruik als recreatieplas zoals de onderstaande ansichtkaarten illustreren.

4.7 Kwaliteiten

De kwaliteiten van het plangebied bestaan uit (1) de (grotendeels) herkenbare historie en ontstaansgeschiedenis van het gebied en (2) het daaruit voorkomende herkenbaar landschappelijk raamwerk (zie tevens de volgende afbeelding).

Figuur 12. Landschapsstructuurkaart (bron ondergrond Kadaster)

Verder wordt het volgende geconstateerd:

- De logica van de ontginning van het gebied is nog steeds herkenbaar in de ligging van de wegen primaire ontginningssassen (de Jipsingboertangerweg, Beetsersweg en Borgertangerweg) vanaf de hoger gelegen Tangen. Bijzonder waardevol zijn de dekzandkopjes van Jipsingboertange ten noorden en Lauderbeetse net ten zuiden van de zandwinning.
- De Beetserswijk neemt een bijzondere plek in binnen het plangebied. Deze was kenmerkend voor de ontginning vanwege de drainage en transportfunctie. Met het dempen van de wijk is de beleving van deze geschiedenis ruimtelijk verloren gegaan. De Beetserswijk is als dusdanig niet meer zichtbaar en wordt ook door omwonenden ook niet als dusdanig ervaren als landschapselement.
- Ook historische plek Kamp De Beetse aan de Zevenmeersveenweg is niet meer als dusdanig herkenbaar. De geschiedenis van deze bijzondere plek is enkel herkenbaar vanuit verhalen en een enkele barak.
- De geschiedenis van zandwinning in het gebied is daarentegen nog steeds zeer zichtbaar. Door de lange periode van winning en de daaraan gekoppelde recreatie is de zandwinning onderdeel gaan uitmaken van de identiteit van het landschap.
- Het landschappelijke raamwerk wordt gevormd door: het beekdal van de Ruiten Aa in het oosten en de 'landschapskamers' in het westen met daartussen de boszone van Sellingerbeetse. De landschapskamers worden gevormd door de kavelbeplantingen langs de wegen en de zandpaden van de Beetserswijk en de Bosweg. Deze kamers vormen losstaande ruimtelijke eenheden wat sterk contrasteert met de vergezichten naar het noorden en zuiden.

5 Beleidsanalyse

Als basis voor de gebiedsvisie is het vigerende beleid voor het plangebied geanalyseerd. In dit hoofdstuk wordt een samenvatting van het beleid gegeven.

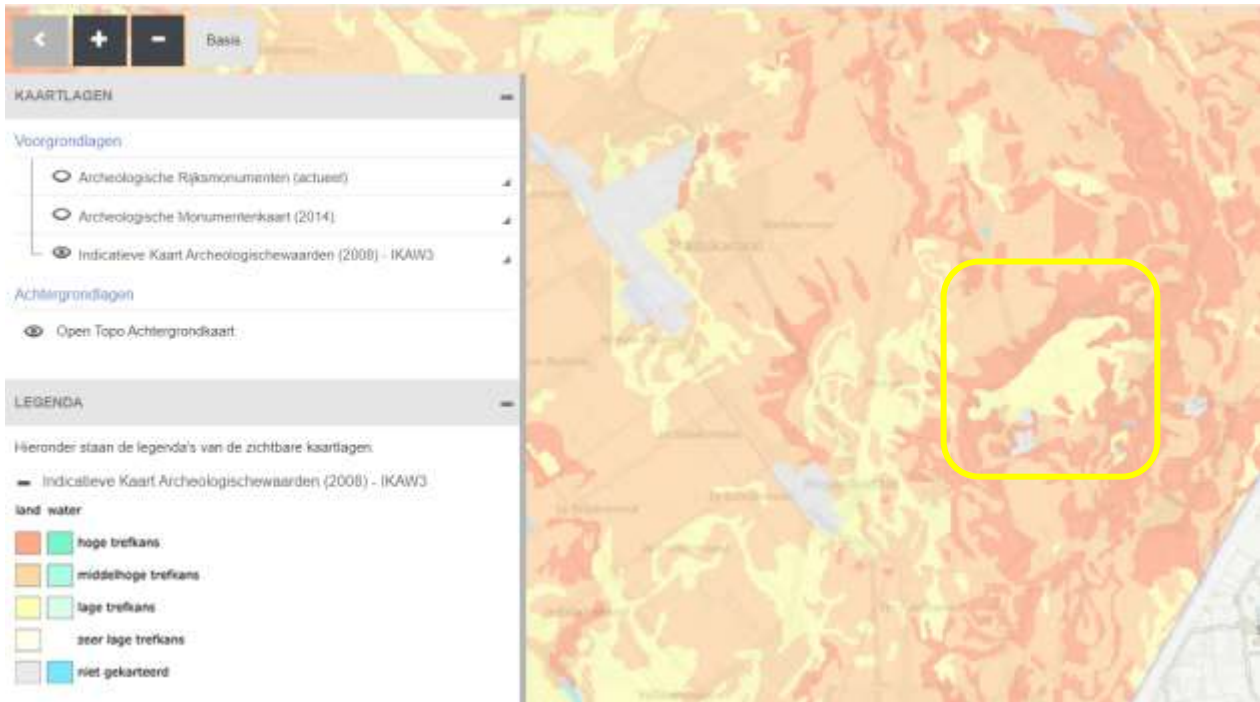
5.1 Rijksniveau: Archeologische verwachtingswaarde

In het plangebied komen geen monumenten voor in het kader van de Monumentenwet (1988). Wel geldt de Wet op de archeologische monumentenzorg (2007). Dit is de Nederlandse uitwerking van het Verdrag van Malta (Verdrag van Valletta). Deze wet beoogt het culturele erfgoed (en vooral het archeologische erfgoed) te beschermen. Dit zijn alle fysieke overblijfselen, zowel in als boven de grond, die bijdragen aan het verkrijgen van inzicht in menselijke samenlevingen uit het verleden.

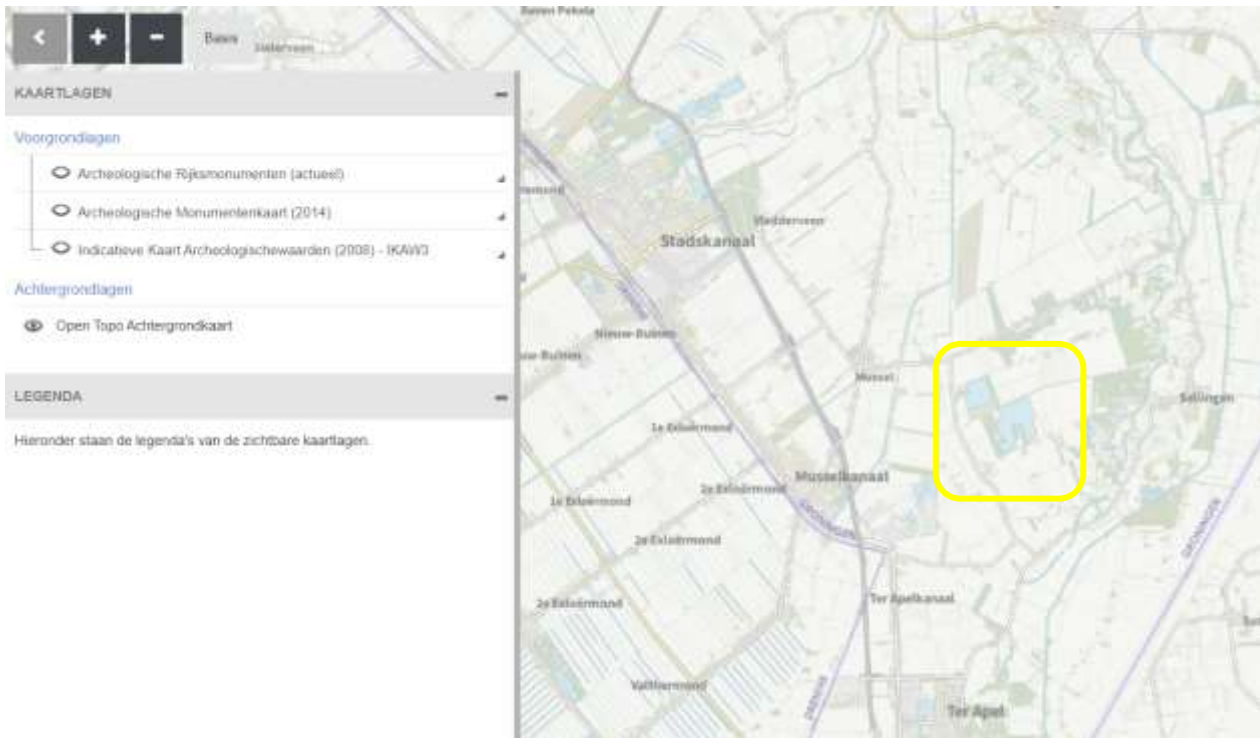
De uitgangspunten van de wet zijn:

- Archeologische waarden zoveel mogelijk in de bodem bewaren en alleen opgraven als behoud in de bodem (in situ) niet mogelijk is.
- Vroeg in de ruimtelijke ordening al rekening houden met archeologie.
- Initiatiefnemers van ruimtelijke ontwikkelingen moeten in een vroegtijdig stadium aangeven hoe ze met eventuele archeologische waarden bij bodem verstorende ingrepen omgegaan. Dit houdt in: een verplichting tot vooronderzoek bij werkzaamheden die de grond gaan verstoren. De invoering hiervan wordt geregeld via bestemmingsplannen en vrijstellingen, de mer-plichtige activiteiten en ontgroningen.
- Bodemverstoorders betalen archeologisch onderzoek en mogelijke opgravingen. De kosten voor noodzakelijke archeologische werkzaamheden komen ten laste van de initiatiefnemer van de bodem verstorende activiteit.

Voor het plangebied is de Indicatieve Kaart Archeologische Verwachtingswaarde opgenomen waarbij ter oriëntatie dezelfde kaart nogmaals is weergegeven zonder dat de betreffende kaart laag is geprojecteerd. Op deze wijze is oriëntatie mogelijk.

Figuur 13. Archeologische verwachtingskaart

Figuur 14. Ondergrond voorgaande kaart.

5.2 Provinciaal niveau: Provinciaal Omgevingsvisie en -verordening

Coalitieakkoord (bestuursakkoord)

Het Coalitieakkoord tussen GroenLinks, PvdA, ChristenUnie, VVD, CDA en D66 2019 – 2023 met de titel 'Verbonden, versterken, vernieuwen' biedt ten aanzien van het landschap verschillende gezichtspunten. Er worden verschillende opgaven gezien (o.a. klimaatadaptatie, energietransitie, veiligheid, wonen en ondernemen). Voor het opstellen van het ruimtelijk kader waarbinnen de ontwikkelingen kunnen plaatsvinden, worden de zeven landschapstypen zoals omschreven zijn in de omgevingsvisie gehanteerd.

Hierbij wordt een relatie gelegd met kunst en cultuur;

Kunst en cultuur zorgen voor ontspanning, voor prikkeling en het inspireert en verrast ons. Het geeft onze provincie een gezicht en maakt dat wij ons thuis voelen. Kunst en cultuur zijn essentieel en daarom willen wij het laten groeien en bloeien. Dat doen wij door samen met gemeenten en partners te investeren in erfgoed en in ons landschap. Investeren in erfgoed gaat over een belangrijk deel van het wezen van Groningen, maar ook over restaureren en herbestemmen van prachtige gebouwen zodat ze weer een mooie rol midden in de samenleving krijgen. Investeren in onderhoud van regionale landschapskenmerken hoort daar ook bij. Natuurbeheerorganisaties en particulieren houden hier een nadrukkelijke rol in.

Tevens wordt een relatie gelegd met natuur:

Natuur en landschap zijn een grote kernwaarde van onze provincie. Groningen heeft een prachtig en divers landschap, beschreven in zeven landschapstypen. Dit prachtige landschap willen wij graag behouden. Maar natuur en landschap liggen niet onder een glazen stolp. Elke tijd voegt weer iets toe aan het landschap en natuur krijgt een steeds grotere rol in behoud van de biodiversiteit en de klimaatopgave. Dat kan en moet ook, maar de afweging ervan moet zorgvuldig zijn en gedragen door onze inwoners. Natuur en landschap zijn immers van alle Groningers.

En:

Dat wij natuur en landschap beschermen, betekent dat wij duidelijke ideeën hebben over de ontwikkeling ervan en daarmee ook een groot aantal ambities. De inrichting en beheer van natuurgebieden van onder andere het Zuidelijk Westerkwartier, Westerwolde en het Lauwersmeer verdienen stevige aandacht. Indien mogelijk geven wij samen met boeren, particulieren en terreinbeheerders vorm aan inrichting en beheer. Waar mogelijkheden zich voordoen, moeten wij ook klimaatadaptatie een plek geven bij de inrichting (meer water vasthouden in de gebieden). Dit om het watertekort dat kan ontstaan in tijden van droogte het hoofd te bieden. Een nadere verkenning van kansen en mogelijkheden en een plan van aanpak tegen verdroging is nodig. Wij onderzoeken samen met de gemeenten en waterschappen de mogelijkheden voor vernatting van de natuur in door zoutwinning reeds gedaalde gebieden.

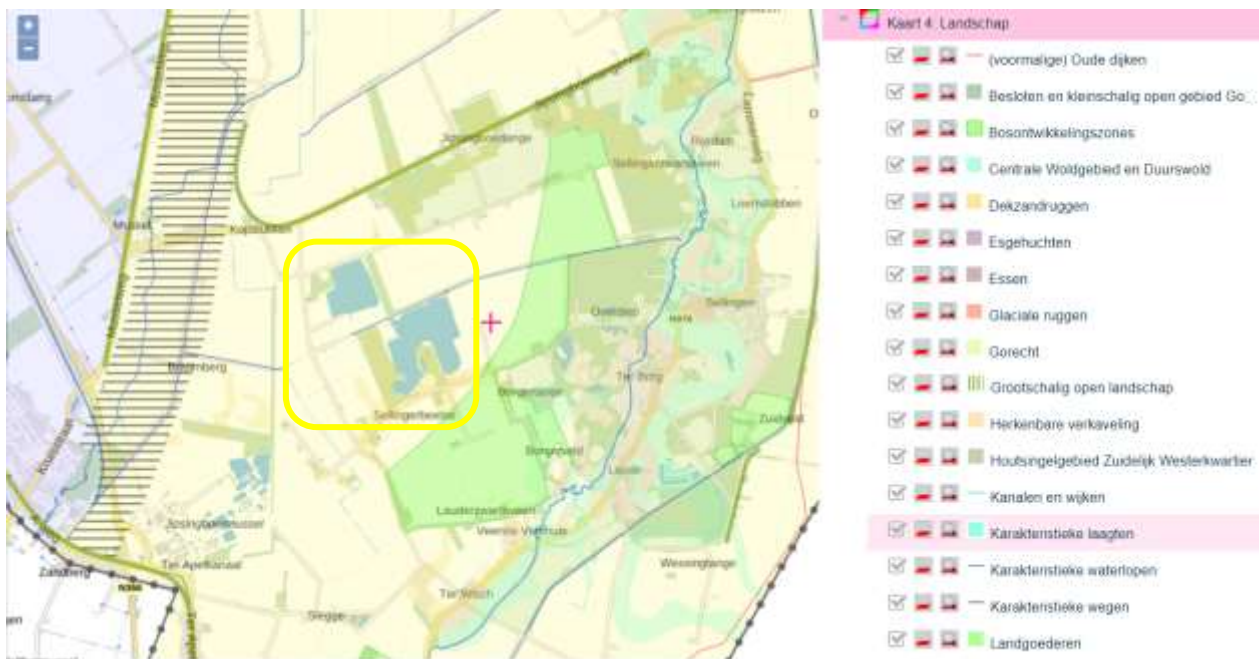
Zandwinning en delfstoffenwinning worden in het coalitieakkoord niet genoemd. Op dit gebied ligt er blijkbaar geen opgave, maar ook geen (urgent) knelpunt.

Omgevingsvisie (Geconsolideerde Omgevingsvisie februari 2021)

De Omgevingsvisie bevat de integrale lange termijnvisie van de provincie op de fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie komt in de plaats van het Provinciaal Omgevingsplan (POP). Deze Omgevingsvisie heeft betrekking op het grondgebied van de provincie Groningen, geldt voor een periode van vier jaar (2016-2020) en is daarna eenmalig voor een periode van twee jaar verlengd i.v.m. met de inwerkingtreding van de Omgevingswet.

De Omgevingsvisie bevat uitgangspunten en strategische keuzes en informeert bestuurlijke en maatschappelijke partners van de Provincie Groningen over ambities, verwachtingen en doelen op deze 'belangen'. De Omgevingsvisie is zodoende een kader stellend document voor de uitwerking van het beleid op deelterreinen door de provincie zelf en door gemeenten en waterschappen. Ook voor andere partijen (bedrijven) die iets willen dat invloed heeft op de fysieke leefomgeving, biedt de Omgevingsvisie houvast. Met ons omgevingsbeleid wil de Provincie aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen en hier samen met anderen aan werken. Men wil met de Omgevingsvisie ruimte bieden en uitnodigen. Maar uit deze Omgevingsvisie vloeien ook richtlijnen en voorschriften voort, die zijn vastgelegd in de provinciale Omgevingsverordening. Hiermee laat de Provincie het omgevingsbeleid (ruimtelijke ordening, water, mobiliteit en milieu) doorwerken in plannen van gemeenten en waterschappen.

In de omgevingsvisie staat dus wat de Provincie wil bereiken op welk gebied. Alle onderwerpen komen aan bod, van natuur en landschap tot gaswinning, van energie tot erfgoed, van leefbaarheid tot milieu, en de samenhang tussen de verschillende thema's.

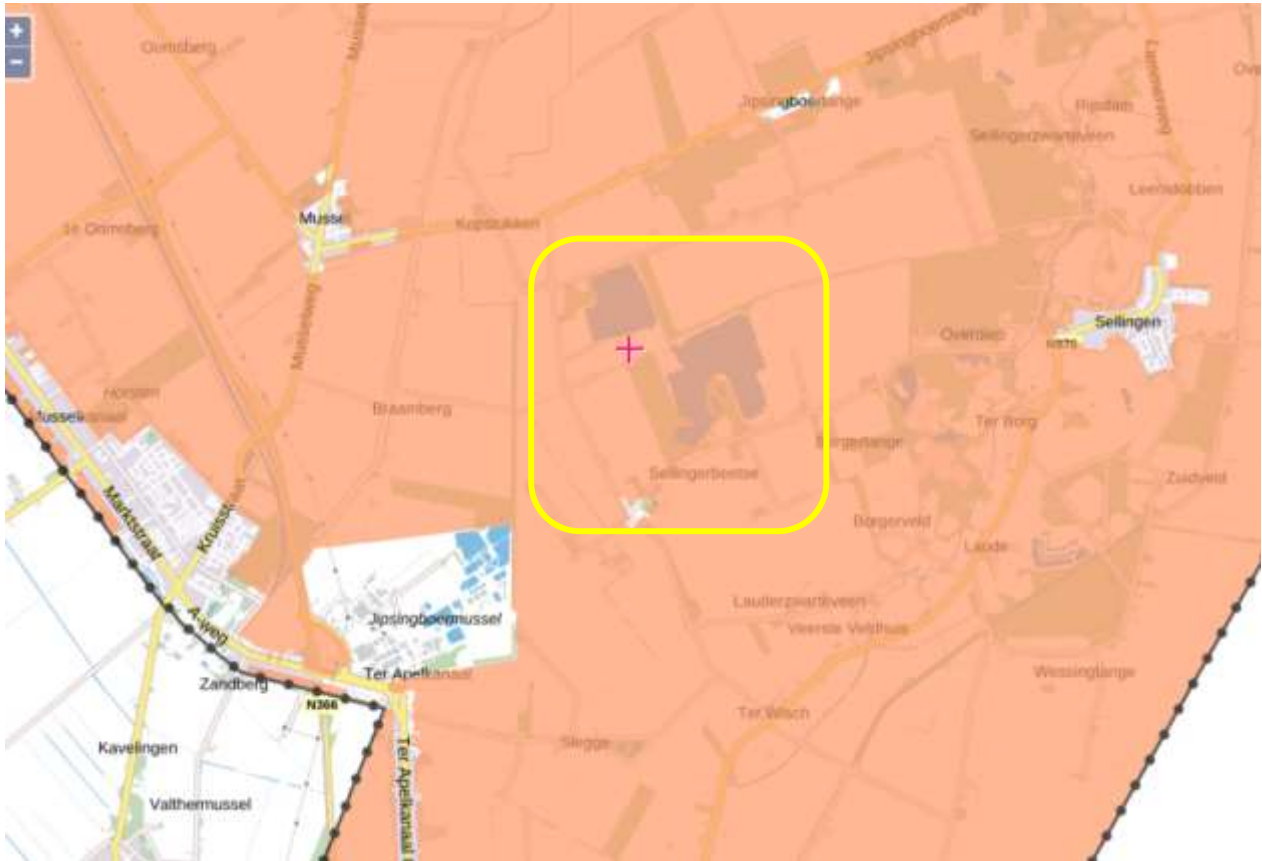
Figuur 15. Landschapskaart uit de Omgevingsvisie

De landschapskaart uit de Omgevingsvisie² laat voor het plangebied en de omgeving twee belangrijke aspecten zien. Aan de westelijke zijde van het gebied is een landschapsontwikkelingszone zichtbaar (horizontale zwarte arcering) en aan de oostzijde (vloeiende lijn, groen vlak) een bosontwikkelingszone. Voor het gebied direct rond de huidige noordplas is geen ontwikkelingsopgave vastgesteld ten aanzien van het landschap.

² Zie <https://groningen.tercera-go.nl/MapView/Default.aspx?id=NLIMRO9920omgvisiegeconsol-GV03>

Omgevingsverordening

In de omgevingsverordening staan regels voor de fysieke leefomgeving in de provincie Groningen. Deze regels richten zich op de thema's ruimtelijke ordening, water, infrastructuur, milieu en ontgrondingen. De omgevingsverordening is nauw verbonden met de omgevingsvisie.

Figuur 16. Kaart uit de Omgevingsverordening

De kaart uit de Omgevingsverordening Groningen³ duidt het plangebied aan als 'Buitengebied'.

Ten aanzien van wijken en zandwinning is volgende artikel van belang:

Artikel 3.89 Kanalen en wijken

Lid 1 van dit artikel stelt de geometrische begrenzing vast van kanalen en wijken en wijst deze aan. Kenmerkend voor het veenkoloniale landschap is de rationele verkavelingsstructuur van kanalen en wijken. De bescherming van deze verkavelingsstructuur is met het oog op de landschappelijke en cultuurhistorische waarde van provinciaal belang. De koppeling tussenlanggerekte bebouwingslinten met kanalen en wijken volgens een planmatige opzet zorgt voor een contrast met het grootschalige open landschap. Het behoud van kanalen en wijken draagt bij aan de kenmerkende eigenheid van het veenkoloniale landschap. Het behoud van de diversiteit van landschappen in de verschillende deelgebieden is van provinciaal belang. Het behoud van de verkavelingsstructuur in de Veenkoloniën draagt daar aan bij. Dit artikel stelt regels die ter bescherming van deze waarden in het omgevingsplan dienen te worden opgenomen. Deze regels zijn niet gericht op een verbod omdat een gemotiveerde aanpassingen compensatie van de verkavelingsstructuur (kanalen en wijken) in de Veenkoloniën mogelijk is ten behoeve van een bedrijfsmatig (bijv. zandwinning), landbouwkundig, water of recreatief belang.

³ Zie: <https://groningen.tercera-go.nl/MapView/Default.aspx?id=NLIMRO9920POVgeconsolideerd-GV04>

Winning van Delfstoffen⁴

Voor woningen, kantoren, bedrijven en de aanleg van wegen, kanalen en dijken zijn bouwmaterialen en grondstoffen nodig. Ondanks dat het provinciale beleid gericht is op het nuttig toepassen van gebruikte bouwstoffen is het noodzakelijk een deel van deze grondstoffen en materialen uit de bodem te halen. Het gaat daarbij om zand, klei en zout.

De provincie verleent de vergunningen voor de winning van klei en zand. Daarmee kan de provincie sturen -binnen kaders van wet- en regelgeving inclusief verordeningen- op de hoeveelheden die gewonnen worden. De winning van zand en klei vindt plaats via ontgroningen. De Ontgroningenwet vormt hiervoor het wettelijke kader. Bij de uitvoering van ontgroningen richt het beleid van de Provincie Groningen zich op het behoud van landschappelijke waarden en het borgen van milieudoelen zoals vastgelegd in de Provinciale Omgevingsverordening.

Jaarlijks wordt er zo'n 1 miljoen kuub zand en klei gewonnen in de Provincie Groningen. De hoeveelheden gewonnen zand variëren, ook per locatie. De laatste jaren wordt ca. 300.000 ton industriezand gewonnen en ca. 600.000 ton ophoogzand. Er zijn indicaties dat er een krapte aan het ontstaan is in het aanbod van industrie- en ophoogzand in de drie noordelijke provincies (Friesland, Groningen en Drenthe). Dit uit zich in de prijsvorming en beschikbaarheid.

5.3 Gemeentelijk niveau : Omgevingsvisie Westerwolde

De omgevingsvisie van de gemeente Westerwolde is in december 2020 vastgesteld door de gemeenteraad. De omgevingsvisie moet richting gaan geven aan een later te ontwikkelen Omgevingsplan van Westerwolde (het Omgevingsplan komt in de plaats van de bestemmingsplannen in het kader van de invoering van de Omgevingswet).

De gemeente streeft naar een gebiedsbenadering waarbij gebieden een kwaliteit hebben die past bij het gebied en de kernwaarden en die tevens afhankelijk zijn van de ambitie vastgelegd in de visie. De gebruiksvormen waarvoor gebieden worden onderscheiden zijn op hoofdlijnen:

- Natuur en landschap
- Natuur inclusieve landbouw
- Landbouw en landschap
- Landschap rond bebouwing
- Werken
- Wonen

De Omgevingsvisie Westerwolde noemt de zandwinning niet expliciet, maar vormt aan de andere kant ook geen belemmering voor de beoogde ontwikkeling.

Helder is dat verplaatsing van de klasseerinstallatie naar Bedrijventerrein Zuid Groningen een logische ontwikkeling is en het afronden van de ontgroning, met inbegrip van de inrichting tot natuur en water, passend is gelet op de ambities van de gemeente Westerwolde. Daarbij tekenen we aan dat tussen de Gemeente Westerwolde en Kremer ook een overeenkomst is getekend over deze verplaatsing.

⁴ Zie: <https://destaatvangroningen.nl/mmp-bodem-winningsgebieden.html>

6 Te onderscheiden landschappen

Inleiding

Voor deze landschapsanalyse is van belang wat hier over is geschreven in twee recente stukken, nl. de in hoofdstuk 5 genoemde Omgevingsvisie van de gemeente Westerwolde en de 'Landschapsbiografie van Westerwolde' (ISBN 9789023257561, 2020).

In de Omgevingsvisie is de volgende beschrijving opgenomen:

Het landschap met zijn inliggende kernen en de cultuurhistorie beschouwen we als onderlegger van deze omgevingsvisie. Het vormt het basiskapitaal van Westerwolde voor de lange toekomst. Westerwolde heeft een veelheid aan verschillende landschappen die elk hun eigen geschiedenis hebben en hun eigen verhaal vertellen. Het unieke aan Westerwolde is dat deze landschappen in samenhang met elkaar op een heel korte afstand zijn te beleven. In dat landschap wonen, werken en recreëren mensen. Vaak al eeuwenlang. De bewoners hebben daarbij het landschap beïnvloed, maar hebben zich ook grotendeels aangepast aan de natuurlijke gegevens van dat landschap. Denk daarbij aan de hoogteligging, de hydrologie en de drie daarmee samenhangende bepalende grondsoorten klei, zand en veen. Het ruimtelijk beeld van Westerwolde is op die manier een "overgeleverd" landschap op basis van de wisselwerking van mens en natuur.

Ondanks dat ook in Westerwolde grootschalige uitbreiding van woningbouw, infrastructuur, industrie en moderne landbouw hun invloed hebben gehad, is er nog steeds sprake van een relatief gaaf en rijk geschakeerd landschap. De impact is minder ingrijpend geweest dan in andere delen van Nederland. Wat rest is een opmerkelijk landelijk gebied met zeer "leesbare" landschappelijke structuren. Dit raakt een gevoelige snaar bij veel mensen. Met name het beekdal van de Ruiten Aa met de meanderende beek, de gevarieerde meedlanden, de rijke en veelal oude bossen met zelfs een stuk oerbos en de doorkijken naar de open ontginningsgebieden (voormalige venen) geven het gebied een eigen karakter. Zoals eerder aangegeven is het landschap dat we vandaag de dag zien voor een belangrijk deel bepaald door de overheersende bodemtypen. De hoofdtypen zijn zand (heideontginningen en kampontginningen) in het hart, klei (jongere zeekleipolders) in het noordelijk deel en veen (randveenontginningen, veenkoloniën en veenontginningen) in de rest van het gebied.

Zandlandschap

Het zandlandschap valt grotendeels samen met de beekdalen van de Ruiten Aa in Westerwolde en het Pagediep en de Mussel Aa in de gemeente Stadskanaal. In dit landschap wisselen de natte madelanden en broekbossen en de drogere hoger gelegen bossen elkaar af. De zeer kenmerkende esdorpen Wedde, Onstwedde, Vlagtwedde en Sellingen vallen grotendeels samen met het beekdal van de Ruiten Aa. Deze dorpen werden al in de 9e eeuw in oorkonden van de abdij Corvey genoemd. Vriescheloo is van origine ook een esdorp. Oorspronkelijk heette het alleen Loo (regionaal spreekt men nog steeds van "Loosters"). Het kreeg vermoedelijk door Friese kolonisatie een optrekkende verkaveling. Dat zou de naam Vriescheloo verklaren.

Veenlandschap

De aan de zand en klei grenzende ontginningsgebieden kennen alle hun eigen geschiedenis, vormen en ontwikkelingspatronen. De oudste liggen langs de nieuwe kanalen. Veelerveen langs het Ruiten AA kanaal hoort ook hiertoe. Harpel en De Beetse zijn typische veennederzettingen uit de periode tussen de wereldoorlogen. Het Zevenmeersveen ten westen van Sellingen was de laatste veenontginning in de provincie Groningen. Daarmee werd een markant stuk landschapsgeschiedenis afgesloten.

In 'De landschapsbiografie van Westerwolde', is in de epiloog 'Dynamisch landschap, wat brengt de toekomst' een interessante visie opgenomen die zich als volgt laat samenvatten:

- Westerwolde is een bijzondere landstreek met een geschiedenis die honderdduizenden jaren geleden begon en zeer dynamisch verliep. Het landschap is op diverse momenten totaal van karakter veranderd. Het resultaat is een gevarieerd landschap dat rijk is aan sporen uit het verleden en dat samengevat geldt als 'waardevol archief';
- In de komende decennia worden grote veranderingen benoemd die invloed zullen hebben zoals klimaatverandering (wateroverlast, droogte), de energietransitie, de vergrijzing en transitie van de landbouw;
- Als waarden worden benoemd:
 - De landschap ecologische kenmerken;
 - De beschermde natuur (Natura 2000 gebieden en NNN-gebieden);
 - De aanwezigheid van geologisch en geomorfologische kenmerken in het gebied;
 - De eco-hydrologisch en klimaatbestendige (en daardoor toekomstbestendige) waterhuishouding;
 - Aanwezigheid en potentiële aanwezigheid van archeologische waarden;
 - De herkenbare cultuurhistorische landschappen, geschiedenis en dorpen met gebouwen.

Het hoofdstuk 'De waarden van Westerwolde' sluit af met de volgende alinea:

'Uit deze uitgebreide lijst van belangrijke aardkundige, ecologische en cultuurtechnische waarden wordt duidelijk dat in Westerwolde zoveel kwaliteiten samenkomen, dat het eigenlijk vreemd is dat deze unieke landschappelijke regio nooit op lijstjes van integraal te beschermen landschappen terecht is gekomen. Net als in veel andere opzichten is Westerwolde te lang een onontdekte streek gebleven: misschien wel het best bewaarde landschappelijke geheim van Noord-Nederland. In termen van de bekende Michelin-reisgidsen: 'm'éríte un détour' (een omweg waard). Als auteurs en redactie van deze landschapsbiografie vinden we dat het de hoogste tijd is om deze historische omissie recht te zetten.'

7 Samenvatting en conclusies

Er zijn plannen om de bestaande zandwinning 'De Beetse' te Sellingerbeetse, gemeente Westerwolde uit te breiden. Voor de realisatie van die plannen moeten de effecten op het milieu worden bepaald. Dit gebeurt met het doorlopen van de m.e.r. procedure waarbij een milieueffectrapport (MER) wordt gemaakt.

In het kader van deze procedure moeten ook de effecten worden bepaald op het landschap. Dat is de aanleiding voor het opstellen van de voorliggende landschapsanalyse. Deze heeft als doel de beschikbare informatie samen te vatten. In het MER worden vervolgens de effecten van het voornemen beoordeeld en afgezet tegen de autonome ontwikkeling zonder ingrepen..

De beschikbare informatie is verzameld uit literatuur en uit openbare bronnen. Een overzicht daarvan is in dit rapport opgenomen. In deze landschapsanalyse is een overzicht gegeven van de ontstaansgeschiedenis van het gebied waarin de huidige zandwinning en de voorgenomen uitbreiding liggen. Die geschiedenis start met het ontstaan van moeras rond 5000 voor Christus en veen. Kenmerkend daarbij is de teelt van boekweit en het ontstaan van heide. Omstreeks 1917 is het Sellingerveld ontgonnen. Door verbetering van de waterhuishouding (met name waterafvoer) zijn de gronden geschikt gemaakt voor de landbouw waarbij werklozen als goedkope arbeiders met de hand de heide op de schop namen. De ontginningen werden gevolgd door ruilverkavelingen in de jaren zestig en zeventig. Daarbij zijn bepaalde landschapselementen behouden gebleven zoals de Tangeweg en Beetserweg. De Beetserwijk heeft in de geschiedenis verschillende gedaanten. Zo was dit aanvankelijk een weg door het veen, daarna een watergang (wijk) en na demping een weg met bosstrook of bomen. Door inwoners/ omwonenden wordt geen bijzondere landschappelijke waarde aan de Beetserwijk toegekend. De zandwinning is, mede door haar langjarige aanwezigheid en gebruik van de zandwinplas voor recreatie, onderdeel van het landschap geworden.

De kwaliteiten van het plangebied bestaan uit (1) de (grotendeels) herkenbare historie en ontstaansgeschiedenis van het gebied en (2) het daaruit voorkomende herkenbare landschappelijke raamwerk dat bestaat uit het beekdal van de Ruiten Aa in het oosten en de 'landschapskamers' in het westen met daartussen de bos zone van Sellingen. De landschapskamers worden gevormd door de kavelbeplantingen langs de wegen en de zandpaden van de Beetserwijk en de Bosweg. Deze kamers vormen losstaande ruimtelijke eenheden die sterk contrasteren met de vergezichten naar het noorden en zuiden.

Uit de analyse van het rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid (visies, plannen en verordeningen) volgt dat er voor het gebied geen bijzondere opgave is gesteld. In dit kader is van belang op te merken dat de gestelde provinciale regels er niet op zijn gericht te verbieden veranderingen van kanalen en wijken uit te voeren ten behoeve van bedrijfsmatig (bijvoorbeeld zandwinning), landbouwkundige, water of recreatief belang.

Tot slot is het belangrijk te wijzen op de 'Landschapsbiografie van Westerwolde', en de daar benoemde en onderbouwde waarden voor het (grotere) gebied. Daarbij wordt tot de conclusie gekomen dat het tijd is dat Westerwolde meer bekendheid krijgt gezien de landschappelijke waarden. Dat die waarden onderkend en beschermd moeten worden is daarbij evident.

8 Literatuur

Abbes J, 2006, Lezen in het Landschap, uitgave ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van de gemeente Vlagtwedde, Vlagtwedde

StiBoKa, Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.0000 Uitgave 1980 Wageningen Stichting voor bodemkartering 13 18 23, toelichting bij de kaartbladen 13 Winschoten en 18 Ter Apel - 23 Nieuw-Schoonebeek.

Tamis F. 2006, Westerwolde, Verkenning van een oud landschap in Oost-Groningen. Tweede herziene druk 2007, Uitgeverij Noordboek

Vroome de H, 1985, Westerwolde op de schop, Noorderbreedte, jaargang 9 / Nr. 3, <http://www.noorderbreedte.nl/pdf/85312.pdf>

Landschapsbiografie van Westerwolde', ISBN 9789023257561, 2020

Websites (zoektermen: Beetse, Sellingen, Westerwolde)

<https://www.deverhalenvangroningen.nl>

<https://www.cultureelerfgoed.nl>

<https://www.provinciegroningen.nl/actueel/dossiers/omgevingsvisie/>

<https://www.provinciegroningen.nl/beleid-en-documenten/beleidskaders-2019-2023/>

<https://www.westerwolde.nl/omgevingswet>

<https://erfgoed.groningen.nl/geschiedenis-van-groningen/>

<http://www.sellingerbeetse.nl/historie/>

www.provinciegroningen.nl

<https://www.groningerlandschap.nl/>

<https://legendageomorfologie.wur.nl/>

<https://basisregistratieondergrond.nl/inhoud-bro/registratieobjecten/modellen/geomorfologische-kaart-gmm/>